

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μεθοδολογία

Ο Γενικός Σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας επιδιώκεται μέσω της ανάπτυξης Ιστορικού Γραμματισμού, της παράλληλης, δηλαδή, ανάπτυξης γνώσης περιεχομένου και επιστημολογικής κατανόησης στην Ιστορία. Ο σχεδιασμός του κάθε μαθήματος Ιστορίας πρέπει να έχει ως αφητηρία του τους εκάστοτε Δείκτες Επιτυχίας και Επάρκειας (Δείκτες Γνώσης Περιεχομένου και Επιστημολογικής Κατανόησης), αλλά και τους ευρύτερους σκοπούς της διδασκαλίας του μαθήματος στην Εκπαίδευση. Οι Δείκτες αυτοί διατυπώνονται στα Αναλυτικά Προγράμματα και ειδικότερα στους βασικούς άξονες που προτάσσονται σε κάθε μία από τις δύο βαθμίδες (Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση).

Μέσα από την παροχή ενός συνεκτικού και επαρκούς σώματος γνώσεων προωθείται η κριτική προσέγγιση των ιστορικών δεδομένων χωρίς στερεότυπα και προκαταλήψεις. Αναπτύσσεται η ιστορική ύλη στον χρόνο και στον χώρο (με τη συμβολή και άλλων γνωστικών αντικειμένων), με έμφαση στο ουσιώδες μέσω σφαιρικών επισκοπήσεων, χωρίς λεπτολογίες και πληθωρική χρήση χρονολογιών και κυρίων ονομάτων. Επιδιώκεται ακόμα η επεξεργασία, η ιστοριογραφική πλαισίωση ή και η υπέρβαση (εφόσον επιβάλλεται) της ύλης των διδακτικών εγχειριδίων, μέσα από μία πολυεπίπεδη παρουσίαση του Περιεχομένου του Αναλυτικού Προγράμματος.

Όπως για όλα τα μαθήματα, έτσι και στη διδασκαλία της Ιστορίας είναι απαραίτητη η «εμπλοκή» των διδασκομένων στη διδακτική /μαθησιακή διαδικασία της κάθε ενότητας, με βάση ιδιαίτερα τις παρεχόμενες από το Αναλυτικό Πρόγραμμα της Ιστορίας ενδεικτικές δραστηριότητες και τις μεθοδολογικές και άλλες παρατηρήσεις. Στη διαδικασία αυτή σημαντικό ρόλο έχει η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των μαθητών/τριών σε σχέση με την εννοιολογική κατανόηση επιστημολογικών εννοιών της Ιστορίας, τις ικανότητες ιστορικής διερεύνησης και τις στάσεις που σχετίζονται με την επιστήμη της Ιστορίας.

Οι επιστημολογικές (διαδικαστικές) έννοιες της Ιστορίας αποτελούν κανόνες και εργαλεία τα οποία χρησιμοποιούνται για να ορίσουμε το τι νομιμοποιούμαστε να πούμε σχετικά με το παρελθόν και το πώς δομούμε ιστορικές αφηγήσεις, καθώς και για να εξηγήσουμε το τι συνέβη στο παρελθόν. Σε αυτή τη κατηγορία περιλαμβάνονται έννοιες όπως ο χρόνος, οι αιτίες και οι συνέπειες, η αλλαγή και η συνέχεια, τα τεκμήρια, οι αναφορές, η σημαντικότητα, η ιστορική ενσυναίσθηση. Οι έννοιες αυτές ορίζουν τη σχέση ανάμεσα στο «γνωστό παρελθόν» και στο «πραγματικό παρελθόν», δίνοντας προτεραιότητα στις ιστορικές αναφορές (που αποτελούν προϊόν ιστορικής έρευνας), σε αντιδιαστολή με τους μύθους, τη συλλογική μνήμη, τη δημοσιογραφία και τη φαντασία. Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν τις ιδέες τους για αυτές τις επιστημολογικές έννοιες της Ιστορίας, οι οποίες μπορούν να τους/τις βοηθήσουν να εξερευνήσουν το παρελθόν, να κατανοήσουν το παρόν και να συνεχίσουν να μαθαίνουν Ιστορία ακόμα και μετά την έξοδό τους από το εκπαιδευτικό σύστημα.

Η διδασκαλία εννοιών δεν αναμένεται να φέρει αποτελέσματα μόνο μέσα από μερικές συζητήσεις στην τάξη ή μερικά παραδείγματα. Είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να

επανέρχονται σε αυτές τις έννοιες συστηματικά και χρησιμοποιώντας το κατάλληλο διδακτικό υλικό. Τονίζεται, επίσης, ότι η διδασκαλία τέτοιων εννοιών αποτελεί μια διαδικασία συνεχούς ανάπτυξης όλο και ισχυρότερων ιδεών, μέσα από ένα συνεχή διάλογο αντικρουόμενων απόψεων με τεκμηριωμένα επιχειρήματα. Οι Δείκτες Επιτυχίας και Επάρκειας για την επιστημολογική κατανόηση που περιέχονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα πληροφορούν για το τι αναμένεται από τους/τις μαθητές/τριες στις διάφορες ηλικίες.

Οι ικανότητες που θα πρέπει οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν αποτελούν ουσιαστικά έκφραση των επιστημολογικών εννοιών. Είναι πολύπλοκες και δεν αναπτύσσονται απλώς με την μηχανική εξάσκηση και την επανάληψη, αλλά προϋποθέτουν ουσιαστική κατανόηση των εννοιών και αναστοχασμό. Δίνονται ευκαιρίες στους/στις μαθητές/τριες για να:

- Χρησιμοποιούν τις ιδέες τους γύρω από τις έννοιες της Ιστορίας για να κτίζουν τις δικές τους ερμηνείες σχετικά με ιστορικά ερωτήματα, αξιολογώντας και χρησιμοποιώντας ποικιλία πηγών ανάλογα με την ηλικία τους και το επίπεδο κατανόησής τους.
- Παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της δουλειάς τους με ποικιλία μεθόδων και χρησιμοποιώντας την κατάλληλη ιστορική γλώσσα και συμβάσεις.
- Προβάλλουν τα επιχειρήματά τους σχετικά με τις ερμηνείες τους μέσα από ελεύθερο διάλογο και συζήτηση.
- Αξιοποιούν τις ευκαιρίες που τους προσφέρονται εκτός του σχολείου (μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικά κτήρια, μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, εκθέσεις, ντοκιμαντέρ και ιστοσελίδες που σχετίζονται με την Ιστορία κ.λπ.), έχοντας ταυτόχρονα κατά νου ότι οι πηγές που προσφέρουν αυτά τα μέσα δεν παύουν να αποτελούν ερμηνείες, και όχι απόλυτες αλήθειες ή ακριβή αντίγραφα του παρελθόντος.
- Χρησιμοποιούν τις σύγχρονες τεχνολογίες ως εργαλεία ιστορικής διερεύνησης, αλλά και ως μέσα με τα οποία μπορούν να παρουσιάζουν και να κοινοποιούν τα ευρήματα της ιστορικής τους διερεύνησης.

Πέρα από την εννοιολογική κατανόηση και την ανάπτυξη ικανοτήτων ιστορικής διερεύνησης, επιδιώκεται η ανάπτυξη εκ μέρους των μαθητών/τριών στάσεων που αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της επιστήμης της Ιστορίας, όπως να:

- Επιδεικνύουν σεβασμό προς τα τεκμήρια και είναι σε θέση να οικοδομούν αμερόληπτες ιστορικές αναφορές.
- Εκτιμούν τους καλά τεκμηριωμένους ιστορικούς ισχυρισμούς και καταβάλλουν κάθε προσπάθεια να τους επιτυγχάνουν.
- Αποδέχονται την ύπαρξη ποικίλων απόψεων και στάσεων και υιοθετούν μια πολυπρισματική προσέγγιση ως προς την ερμηνεία των γεγονότων.
- Επιδεικνύουν σεβασμό προς το παρελθόν, τους ανθρώπους του και τα επιτεύγματά τους.
- Αναγνωρίζουν την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα σε εμάς και το παρελθόν, αλλά και ανάμεσα σε εμάς και τους ανθρώπους του παρελθόντος· και αναγνωρίζουν ότι υπάρχουν όρια σχετικά με τη γνώση που μπορούμε να έχουμε για το παρελθόν.
- Στέκονται κριτικά απέναντι στις διάφορες περιπτώσεις κακής χρήσης της Ιστορίας, είτε αυτές οφείλονται στην απόρριψη συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων, στη

διαστρέβλωση, την παράλειψη και την άγνοια· είτε αυτές προέρχονται από το σφετερισμό του παρελθόντος για ιδεολογικούς σκοπούς.

Η διδασκαλία της Ιστορίας στο παρόν αναλυτικό πρόγραμμα προσεγγίζεται ως μια οικοδομιστική διερευνητική διαδικασία στην οποία, όπως και στην επιστήμη της Ιστορίας, η γνώση για το παρελθόν οικοδομείται από τους/τις μαθητές/τριες μέσα από διαδικασίες ιστορικής διερεύνησης. Μια τέτοια μαθητοκεντρική προσέγγιση απαιτεί από τον/τη διδάσκοντα/ουσα να εγκαταλείψει τον παραδοσιακό αφηγηματικό του ρόλο στην παρουσίαση μίας ιστορικής ενότητας και να αναλάβει ένα ρόλο οργανωτή μαθησιακών διαδικασιών και προκλήσεων οι οποίες ενθαρρύνουν την οικοδόμηση ιστορικής γνώσης. Η αφήγηση, όπου αυτή είναι αναγκαία, θα πρέπει να εστιάζεται στα ουσιώδη και όχι αναφορές σε χρονολογίες, προσωπογραφικές λεπτομέρειες και πληθωρική γεγονοτολογία. Αλλά όλα αυτά θα πρέπει να γίνονται χωρίς να υπονομευτεί μία βασική αρχή της ιστορικής ανέλιξης γεγονότων, καταστάσεων και φαινομένων: ότι, παρά τις μεγάλες αλλαγές και ανατροπές, υπάρχει κατά κανόνα αλληλουχία ή και αλληλεπίδραση αιτίων και αποτελεσμάτων. Συνεπώς, η προβολή της σημασίας ενός γεγονότος ή φαινομένου δε θα πρέπει να γίνεται αποκομμένη από τα ιστορικά τους συμφραζόμενα. Πάντως, η διαδικασία αυτή προϋποθέτει σφαιρική και εξαιρετικά συντομευμένη παρουσίαση της κάθε διδακτικής ενότητας, και μόνον έτσι θα περιοριστεί και ένα από τα προβλήματα της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας: η «κάλυψη της διδακτέας ύλης».

Λαμβάνεται σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι οι μαθητές/τριες έρχονται στην τάξη φέρνοντας μαζί τους ένα σύνολο ιδεών, οι οποίες βασίζονται στη δική τους εμπειρία για τον κόσμο και για το πώς συμπεριφέρονται συνήθως οι άνθρωποι σε συγκεκριμένες περιστάσεις, αλλά και για το πώς μαθαίνουμε για το παρελθόν.¹ Η έρευνα δείχνει ότι από πολύ μικρή ηλικία τα παιδιά αρχίζουν να αναπτύσσουν αντιλήψεις για τον κόσμο, οι οποίες ασκούν ισχυρή επίδραση στην ενσωμάτωση καινούργιων εννοιών και αντιλήψεων.² Οι προϋπάρχουσες αυτές ιδέες είναι δυνατόν να δημιουργήσουν προβλήματα στη διδασκαλία της Ιστορίας, αφού ιδέες που λειτουργούν ικανοποιητικά στην καθημερινή ζωή, δεν μπορούν απαραίτητα να εφαρμοστούν με επιτυχία στη μελέτη της Ιστορίας.³ Έτσι, εάν δεν ληφθούν εξ αρχής υπόψη οι αρχικές αντιλήψεις των μαθητών/τριών, είναι ορατός ο κίνδυνος είτε να μην είναι σε θέση να κατανοήσουν τις νέες έννοιες και πληροφορίες που διδάσκονται· είτε να χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες αυτές μόνο για τους σκοπούς της αξιολόγησής τους και να επιστρέψουν αργότερα, εκτός τάξης, στις προϋπάρχουσες ιδέες τους.⁴

Παρόλο που η έρευνα μας πληροφορεί σχετικά με τις πιθανές ιδέες των μαθητών/τριών, δεν υπάρχει τρόπος να γνωρίζουμε με ακρίβεια τις ιδέες που μπορεί να συναντήσουμε σε μια συγκεκριμένη τάξη στην οποία διδάσκουμε. Γι' αυτό το λόγο, είναι σημαντικό στα μαθήματα Ιστορίας να δίνονται ευκαιρίες έκφρασης αυτών των ιδεών, ώστε πιθανές

¹ Lee, P.J. (2005). *Putting Principles into Practice: Understanding History*. Στο M.S. Donovan & J.D. Bransford (επιμ.). *How Students Learn: history, mathematics and science in the classroom*. Washington DC: National Academy Press.

² Bransford J.D, Brown A. L., & Cocking R.R. (επιμ.) (2000). *How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School*. Washington DC: National Academy Press.

³ Lee, P. J., ό.π..

⁴ Bransford,, J. D., Brown, A. L. & Cocking, R. R., ό.π..

εναλλακτικές ιδέες οι οποίες είναι προβληματικές να αναδειχθούν. Επιδιώκεται λοιπόν η καλλιέργεια στην τάξη του κατάλληλου κλίματος ώστε οι μαθητές/τριες να νιώθουν άνετα να εκφραστούν χωρίς τον φόβο της αρνητικής αντίδρασης ή της κριτικής από τους/τις συμμαθητές/τριες ή τον/την εκπαιδευτικό. Επιπλέον, όταν εκφράζονται ιδέες οι οποίες είναι προβληματικές, αυτές δεν πρέπει να συνιστούν απλά το αντικείμενο διορθώσεων εκ μέρους του/της εκπαιδευτικού, αλλά να αποτελούν τη βάση για τη δημιουργία μαθησιακών περιστάσεων που θα βοηθήσουν τους/τις μαθητές/τριες να προχωρήσουν στην κατασκευή πιο ισχυρά θεμελιωμένων ιδεών.

Η ανάπτυξη επιστημολογικής κατανόησης επιτυγχάνεται είτε με την ανατροπή των προβληματικών ιδεών που εμποδίζουν την ανάπτυξη πιο ισχυρών, είτε με το κτίσιμο πάνω σε ιδέες που, αν και δεν είναι αρκετά ισχυρές, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για πιο ανεπτυγμένες και πολύπλοκες. Τα πιο πάνω δεν μπορούν να επιτευχθούν με απλές αναφορές για το πώς μελετούμε και κατανοούμε το παρελθόν. Με άλλα λόγια, οι μαθητές/τριες δεν πρόκειται να εγκαταλείψουν τις προβληματικές τους ιδέες απλά επειδή τους το λέει ο/η εκπαιδευτικός. Οι μαθητές/τριες θα προχωρήσουν στην ανάπτυξη πιο ισχυρών ιδεών μόνον όταν, μέσα από εμπλοκή τους στη μαθησιακή διαδικασία, αντιληφθούν από μόνοι/ες τους ποιες από τις ιδέες τους δεν λειτουργούν και πρέπει επομένως να αναθεωρηθούν· όταν δηλαδή αντιληφθούν ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται την Ιστορία και το παρελθόν δεν τους/τις βοηθά να δώσουν απαντήσεις στα ιστορικά ερωτήματα που συναντούν, ή οδηγεί σε λανθασμένα συμπεράσματα και υποθέσεις σχετικά με το παρελθόν.

Την πρόσληψη της ιστορικής γνώσης διευκολύνει, επίσης, και η αξιοποίηση εποπτικών μέσων, όπως, για παράδειγμα, οι εφαρμογές της πληροφορικής, η χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου, οι διαδραστικοί πίνακες κ.ο.κ. Ιδιαίτερη ασφαλώς σημασία αποκτούν για το μάθημα της Ιστορίας οι επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς και άλλους ιστορικούς χώρους, αρκεί αυτές να είναι καλά προετοιμασμένες από πλευράς διδακτικού υλικού (π.χ. φύλλα εργασίας), ξενάγησης, καθορισμού ρόλων, εμπλοκής των μαθητών/τριών κ.λπ.

Τέλος, η διδασκαλία του μαθήματος εντός των ειδικών αιθουσών Ιστορίας (εργαστηρίων) θα συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη των σκοπών και των Δεικτών Επιτυχίας του μαθήματος. Οι κατάλληλα εξοπλισμένες ειδικές αίθουσες Ιστορίας, π.χ. με ανακλαστικά διασκόπια, προβολείς video, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, διαδραστικούς πίνακες, μικρές βιβλιοθήκες κ.λπ. προσφέρουν στους/στις διδάσκοντες/ουσες πολλαπλές επιλογές και σχετική ευελιξία ως προς την εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων και τεχνικών διδασκαλίας του μαθήματος, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στη βελτίωση του μαθησιακού / παιδαγωγικού κλίματος.